

УДК 930 (438):949(947)+949(430):949(438) "1920/..."

Польская гістарыяграфія аб уплыве Савецка-Германскага супрацоўніцтва 1920-х гадоў на міжнароднае становішча Польшчы

М. М. Мязга

Узаемаадносіны паміж Польшчай, Германіяй і СССР у 1920-я гады былі вельмі цесна звязаны паміж сабой. Версальскі дагавор, які завяршыў Першую сусветную вайну, не вырашыў многіх супярэчнасцей, што існавалі паміж еўрапейкімі дзяржавамі. У Еўропе выразна абазначылася дзве групы краін у залежнасці ад іх адносін да ўсталяванага пасля вайны міжнароднага парадку. Імкненне да перагляду Версальскага дагавора, да рэваншу за паражэнне ў Першай сусветнай вайне з'яўлялася цэнтральным элементам знешняй палітыкі Веймарскай Германіі. Яшчэ адным з найбольш актыўных праціўнікаў Версальскай сістэмы ў 1920-я гады з'яўлялася Савецкая Расія. Непрыняцце версальскага дыктату Берлінам і Масквою стала аб'ектыўнай асновай для збліжэння паміж імі. Рапальскі дагавор юрыдычна аформіў цеснае супрацоўніцтва паміж Германіяй і РСФСР у барацьбе супраць Версальскай сістэмы міжнародных адносін.

У Цэнтральна-Усходняй Еўропе краінай, якая актыўна выступала ў абарону Версальскай сістэмы, з'яўлялася Польшча. У сілу гэтага барацьба Савецкай Расіі (затым СССР) і Германіі супраць Версальскай сістэмы палітыцы набыла перш за ўсё антыпольскі кірунак, што ў многім і вызначыла характар адносін Польшчы з імі. Для польскіх палітыкаў, грамадства было зразумела, што лёс Польшчы як незалежнай дзяржавы ў рашаючай ступені залежыць менавіта ад яе адносін з Савецкай Расіяй і Германіяй. Гэта выклікала вялікую цікавасць польскіх гісторыкаў да даследавання адносін Польшчы з гэтымі краінамі, прычым разглядаліся польска-савецка-германскія адносіны ў адзіным комплексе.

Вывучэнне польска-савецка-германскіх адносін як важнейшага кампанента польскай знешняй палітыкі польскімі даследчыкамі пачалося літаральна адразу пасля ўзнікнення незалежнай Польшчы. Навуковыя канцэпцыі тагачасных польскіх гісторыкаў грунтаваліся на поглядах вядучых палітыкаў краіны аб месцы Польшчы ў сістэме еўрапейскіх адносін. На момант узнікнення ў 1918 г. незалежнай польскай дзяржавы ў яе палітычных колах усталявалася перакананне ў тым, што цэнтральным элементам знешняй палітыкі краіны будуць адносіны з яе вялікімі суседзямі – Расіяй і Германіяй. Дзеячы як правага палітычнага лагера, так і левага зыходзілі з таго, што і Германія, і Расія з'яўляюцца ворагамі Польшчы. У 1923 г. выйшла ў свет праца вядомага польскага дыпламата А.Скшыньскага. У ёй аўтар агучвае тэзіс, згодна з якім перш за ўсё Германія з'яўляецца непрымірым ворагам Польшчы ў сувязі з тым, што апошняя актыўна падтрымлівае Версаль [1, s. 84-85]. Польскія палітыкі пастаянна падкрэслівалі агульнасць антыверсальскай лініі ў палітыцы Савецкай Расіі і Германіі, а адносіны, якія існавалі паміж імі ў час Рапала, характарызаваліся як сяброўскія [2, s. 141].

Пад уздзеяннем поглядаў вядучых палітыкаў міжваеннай Польшчы ў польскай гістарыяграфіі складалася канцэпцыя “двух ворагаў”. У адпаведнасці з ёю Савецкая Расія і Германія разглядаліся як асноўныя і небяспечныя праціўнікі Польшчы на міжнароднай арэне. У працах тагачасных даследчыкаў пастаянна падкрэсліваецца агрэсіўнасць Савецкай Расіі (СССР) і Германіі ў дачыненні да Польшчы, іх імкненне ажыццявіць рэвізію польскіх граніц [3]. Пры гэтым адзначалася, што для Польшчы асабліва небяспечнай з'яўляецца сітуацыя, калі паміж Германіяй і Расіяй усталявацца сяброўскія адносіны. Польскі гісторык міжваеннага часу С.Мацкевіч пісаў, што, калі расійска-нямецкія адносіны паляпшаюцца, самастойнасць польскай палітыкі спыняецца. Праўда, пры гэтым аўтар прызнае, што Расія і Германія пасля Першай сусветнай вайны і перажытых унутраных патрасенняў у 1920-я гады не мелі сілаў для знішчэння Польшчы. Гэтым і тлумачыцца, што яна змагла захавацца як самастойная дзяржава ў перыяд Рапала [4, s. 51, 193].

Тое, што пасля Першай сусветнай вайны Савецкая Расія стала саюзнікам Германіі ў яе антыпольскай палітыцы, мела пад сабой, на наш погляд, аб'ектыўную аснову. Перш за ўсё гэта было звязана з захопам Польшчай у час польска-савецкай вайны 1919-1920 гадоў часткі ўкраінскіх і беларускіх зямель. Праблема граніцы і правоў нацыянальных меншасцей стала адной з цэнтральных у польска-савецкіх адносінах 1920-х гадоў і аказвала адмоўны ўплыў на іх стан. Польская гістарыяграфія імкнулася апраўдаць уключэнне у склад польскай дзяржавы зямель на ўсходзе, якія не з'яўляліся этнічна польскімі. Яна абапіралася на сфармуляваны польскімі палітыкамі тэзіс аб тым, што ў "геапалітычных цісках" паміж Германіяй і Расіяй можа захаваць незалежнасць толькі "вялікая" Польшча, гэта значыць тая, якая будзе мець у сваім складзе значныя тэрыторыі, на якіх не пераважала польскае насельніцтва. Неабходнасць далучэння да Польшчы беларускіх, украінскіх, літоўскіх зямель апраўдваўся польскімі гісторыкамі спасылкамі на гістарычнае права аднавіць Рэч Паспалітую ў межах 1772 г. і на тое, што гэтыя тэрыторыі заўсёды знаходзіліся пад польскім культурным уплывам. Яны адзначалі існаванне двух падыходаў у палітычнай эліце Польшчы да вырашэння пытання ўсходняй граніцы: 1) стварэнне пад эгідай Польшчы федэрацыі з удзелам Літвы, Беларусі, Украіны; 2) уключэнне ў склад Польшчы тэрыторый, на якіх яна будзе здольнай правесці асіміляцыю няпольскага насельніцтва. У міжваенны час у польскай гістарыяграфіі стаў дамінуючым пункт гледжання, згодна з якім Рыжскі дагавор азначаў перамогу другога падыходу [4, s. 130].

Польскія гісторыкі адзначаюць узаемазалежнасць паміж польска-савецкімі і польска-германскімі адносінамі яшчэ ў час фарміравання граніц адроджанай Польшчы. На распарацоўку гэтага пытання вялікі ўплыў аказалі зноў жа погляды польскіх палітыкаў. Прадстаўнікі правых партый лічылі, што ўрад Ю.Пілсудскага не прыклаў належных намаганняў, каб дабіцца больш спрыяльных для Польшчы граніц на захадзе. Адзін з лідэраў польскай хрысціянскай дэмакратыі В.Карфантны, кіраўнік сілезскіх паўстанцаў пісаў: "Калі мы тут змагаліся за кожную пядзь польскай зямлі, якая больш вартая, чым цэлыя паветы на Русі, адказныя кіраўнікі нашай дзяржавы шукалі шчасця і славы пад Кіевам, каб пазней бараніць Польшчу пад варотамі Варшавы" [5, с. 16]. Згодна з гэтай канцэпцыяй, польскі ўрад накіраваў усе намаганні на барацьбу з Савецкай Расіяй, вынікам чаго стала тое, што шмат якія "справедна польскія землі" засталіся ў складзе Германіі. Польшча не дабілася адпавядаўшых яе інтарэсам заходніх граніц з прычыны таго, што яе асноўныя сілы былі скаваны барацьбой з Савецкай Расіяй. Ужо ў пачатку 20-х гадоў XX ст. у польскай гістарыяграфіі фарміруецца пункт гледжання, што граніца Польшчы на захадзе была вызначана Антантай, і яна ў многім не задавальняла польскія інтарэсы. Ст. Кучэба пісаў: "Некаторымі пастановамі мірнага дагавора Польшча не можа быць задаволена (пытанне Гданьска, перадача ёй толькі часткі Верхняй Сілезіі)" [6, s. 41]. Гэты пункт гледжання на доўгія гады замацаваўся і быў характэрны і для гісторыкаў Польскай Народнай Рэспублікі. Яны адзначалі, што польскі ўрад не праявіў неабходнай энергіі, каб дабіцца больш выгаднай граніцы на захадзе і ў выніку многія польскія землі засталіся ў складзе Германіі. Тым не менш, і Савецкая Расія, і Германія былі не задаволены сваёй граніцай з Польшчай, а гэта параджала рэвізіянісцкія настроі з іх боку і, на наш погляд, было адной з асноўных прычын цеснага супрацоўніцтва паміж імі ў 1920-я гады. Сапраўды, шматлікія факты пацвярджаюць імкненне савецкага і германскага ўрадаў у час рапальскай палітыкі прыйсці да згоды адносна агульных намаганняў па ажыццяўленню рэвізіі польскіх граніц. Паказальны ў гэтым плане пункт гледжання, які быў выказаны членам калегіі НКЗС СССР Я. Ганецкім: "У Прусіі створаны знакамёты польскі карыдор, які аддзяляе адну частку вобласці ад другой і з'яўляецца для Германіі тормазам у адміністрацыйных і гаспадарчых адносінах і вельмі небяспечным у ваенных адносінах" [7, с. 13]. Такім чынам ставілася пад сумненне абгрунтаванасць далучэння да Польшчы па Версальскаму дагавору шэрагу тэрыторый і, фактычна, легітымнасць тагачаснай польска-германскай граніцы.

Пасля Другой сусветнай вайны паралельна развівалася фактычна дзве польскія гістарыяграфіі. Значная частка польскіх гісторыкаў апынулася ў эміграцыі на Захадзе. Яны пры вывучэнні гісторыі міжнародных адносін працягвалі, у цэлым, гістарыяграфічную традыцыю, якая склалася ў міжваенны час. Далейшае развіццё атрымала канцэпцыя "двух вора-

гаў". Выразным прыкладам гэтага з'яўляюцца працы аднаго з буйнейшых даследчыкаў праблемы міжнародных адносін сярод польскіх гісторыкаў-эмігрантаў Побар-Маліноўскага [8].

Польскія гісторыкі, якія займаліся даследніцкай дзейнасцю ў Польскай Народнай Рэспубліцы (ПНР), знаходзіліся пад ідэалагічным кантролем з боку сацыялістычнай дзяржавы і правячай партыі. Асабліва жорстка рэгламентавалася дзейнасць навукоўцаў, якія вывучалі пытанні гісторыі савецка-польскіх адносін. Крытычны аналіз савецкай знешняй палітыкі стаў практычна немагчымым. Знешняя палітыка Польшчы даследавалася на аснове класавага падыходу, і рабілася выснова, што правячыя колы Польшчы ў сваёй знешняй палітыцы кіраваліся не нацыянальнымі, а класавымі інтарэсамі. Гістарычная навука ў ПНР зыходзіла з таго, што ўключэнне ў склад Польшчы Заходняй Беларусі і Заходняй Украіны дыктавалася класавымі інтарэсамі польскіх правячых колаў і не адпавядала нацыянальным інтарэсам. У польскай гістарыяграфіі, як марксісцкай так, і немарксісцкай, трывала ўсталяваўся пункт гледжання, што вызначаная Рыжскім дагаворам граніца не магла задаволіць савецкі бок [9, с. 81]. Адсюль лагічна напрошвалася выснова, што правячыя колы Польшчы сваёй агрэсіўнай палітыкай спрыялі збліжэнню паміж Савецкай Расіяй і Германіяй. Многія гісторыкі ПНР увогуле абыходзілі пытанне аб уплыве германскага фактару на польска-савецкія адносіны, аб антыпольскай накіраванасці рапальскай палітыкі. Калі ж яны і закраналі гэтую праблему, то ўказвалі на неабгрунтаванасць апасенняў польскіх правячых колаў у сувязі з савецка-германскім супрацоўніцтвам у розных сферах або ўскладалі віну на Польшчу за тое, што Савецкая Расія пайшла на збліжэнне з Германіяй. У прыватнасці, у дачыненні да Рапальскага дагавора яны імкнуліся даказаць, што польскі ўрад, які заняў крайне негатыўную пазіцыю адносна савецка-германскага дагавора, сам садзейнічаў пагаршэнню міжнароднага становішча краіны і, у тым ліку, адносін з вялікімі суседзямі [10, с. 101].

Адным з буйнейшых у ПНР даследчыкаў рапальскай палітыкі з'яўляўся С. Мікуліч. Ён лічыў, што Рапала было не больш, чым тактычным ходам з боку Германіі, каб умацаваць свае пазіцыі на перамовах з Захадам. У той жа час ён прызнае, што такія германскія палітыкі, як У. Брокдорф-Ранцау, Мальцман выступалі прыхільнікамі працяглага і грунтоўнага супрацоўніцтва з Савецкай Расіяй. Ён прытрымліваецца шырока распаўсюджанай сярод польскіх гісторыкаў пазіцыі, што ў выніку пагаднення дзвюх суседніх дзяржаў палітычнае становішча Польшчы істотна пагоршылася. Гэтае пагаршэнне С. Мікуліч бачыць не ў сумеснай антыпольскай палітыцы СССР і Германіі, а ў тым, што Польшча апынулася ў палітычнай ізаляцыі ва Усходне-Цэнтральнай Еўропе. На яго думку гэта адбылося таму, што і да, і пасля Рапала Польшча не думала пра блізкае супрацоўніцтва з Савецкай Расіяй [11, с. 280-281, 289, 305, 308]. Тэзіс аб тым, што Рапальскі дагавор выклікаў моцную заклапочанасць у Польшчы і спрыяў пагаршэнню яе адносін з РСФСР, гучыць і ў даследаваннях Е. Юркевіча. Пры гэтым ён падкрэслівае, што савецкая дыпламатыя завярала ў адсутнасці антыпольскай накіраванасці ў гэтых дагаворах [12, с. 28]. Польскія гісторыкі розных кірункаў практычна аднадушныя ў тым, што заключэнне Рапальскага дагавора было ўспрынята ў Польшчы з яўнай трывогай і ён пагоршыў польска-савецкія адносіны і міжнароднае становішча гэтай краіны. У той жа час Е. Куманецкі адзначае, што нямецкія спробы прыцягнуць Савецкую Расію да антыпольскай палітыкі закончыліся нічым і з-за такой з такой пазіцыі савецкага ўрада Рапала не мела непасрэднай пагрозы для Польшчы [13, с. 255]. М. Камінскі і М. Захарыяс у сумеснай манаграфіі таксама выказваюць меркаванне, што сам Рапальскі дагавор не ствараў непасрэднай пагрозы для Польшчы, але ён аслабляў Версальскую сістэму і адкрываў Германіі свабоду манёўру ў адносінах з Захадам, што супярэчыла інтарэсам Польшчы [14, с. 84].

Вызначаючы прычыны, якія прывялі да падпісання Рапальскага дагавора, С. Мікуліч піша: "Гісторык павінен ... паставіць сабе пытанне: ці не няшчырасць і палітычны фальш польскага ўрада ў адносінах да Савецкай Расіі ... належаць да прычын, якія прымусілі Савецкую Расію да падпісання Рапальскага пагаднення?" Аўтар дае станоўчы адказ на пастаўленае пытанне і тым самым ускладае на польскія правячыя колы адказнасць за тое, што РСФСР пайшла на цеснае супрацоўніцтва з Германіяй [15, с. 206].

Гісторыкі ПНР выразна супрацьпастаўлялі савецкую і германскую палітыку ў дачыненні да Польшчы. Рэваншысцкія планы прыпісваліся выключна Германіі. Вядомы даследчык

польска-савецкіх адносін Е.Куманецкі пісаў, што мэты, якія праследаваў савецкі ўрад пры заключэнні Рапальскага дагавора, карэнным чынам адрозніваліся ад мэтай буржуазнай Германіі [13, s. 253]. Мелася на ўвазе, што рэваншысцкія планы ў дачыненні да Польшчы былі толькі ў Германіі, але ніяк не ў СССР. Гісторыкі ПНР указвалі на імкненне перш за ўсё кіраўніцтва рэйхсвера выкарыстаць рапальскую палітыку супраць Польшчы. У той жа час адзначаецца, што ў Савецкай Расіі такіх намераў не было [11, s. 316-317]. Е. Куманецкі ў гэтай сувязі заўважаў, што заклапочанасць Польшчы ў сувязі з падпісаннем Рапальскага дагавора не была безгрунтоўнай, бо такія германскія палітычныя дзеянні, як канцлер Ё.Вірт і камандуючы рэйхсверам генерал фон Сект выступалі за ліквідацыю Польшчы. Е.Красуцкі адзначаў, што Германія была вельмі зацікаўлена ў польска-савецкай вайне, бо гэта давала ёй магчымасць заняць заходнепольскія землі пад падставай іх абароны ад камунізму [16, s. 430]. Адсюль вынікала жаданне Германіі трымаць польска-савецкія адносіны ў напружаным стане. Але гісторыкі ПНР не вывучалі гэты аспект. Напружанае становішча ў адносінах міжваеннай Польшчы з Савецкай Расіяй (СССР) яны тлумачылі перш за ўсё як наступства польскай агрэсіі ў 1919 – 1920 гадах. Адпаведна, віна за такі стан польска-савецкіх адносін ускладалася выключна на правячыя колы Польшчы, якія ў сваёй палітыцы кіраваліся класавымі інтарэсамі [17, s. 11].

Польскія гісторыкі шмат увагі надавалі вызначэнню ўплыву на міжнароднае становішча Польшчы савецка-германскага Берлінскага дагавора аб нейтралітэце ад 24 красавіка 1926 г. Г.Корчык ўказвае, што польскі міністр замежных спраў А.Залескі прызнаў мірны характар гэтага дагавора, але пры гэтым аўтар адзначае, што дагавор нес пэўную пагрозу для Польшчы. Яна бачыцца перш за ўсё ў тым, што ён даваў магчымасць Германіі забараніць праход праз сваю тэрыторыю войскаў дзяржаў – членаў Лігі Нацый на дапамогу Польшчы ў выпадку канфлікта з СССР [18; s. 308]. Як выразную пагрозу для Польшчы адзначаюць Берлінскі дагавор у сваёй працы М.Камінскі і М.Захарыяс [14, s. 102]. Пры гэтым адзначалася, што Германія актыўна супрацьдзейнічала магчымасці польска-савецкага збліжэння. С.Лапатнік разглядае ход савецка-польскіх перамоў аб дагаворы аб ненападзе ў 1925-1926 гадах і паказвае, што германскі ўрад пастаянна праяўляў заклапочанасць у сувязі з савецка-польскімі перамовамі і імкнуўся не дапусціць заключэння пагаднення [19, s. 70]. З.Вроняк адзначаў, што немцы праяўлялі яўную заклапочанасць у сувязі з тым, што на савецка-польскіх палітычных перамовах у пачатку 1926 г. справа можа дайсці да заключэння дагавора. Сведчаннем гэтага з'яўляецца тое, што германскі пасол у Маскве У.Брокдорф-Ранцау па даручэнню міністра замежных спраў Г.Штрэземана спецыяльна звяртаўся да наркама замежных спраў Г.Чычэрына за тлумачэннямі адносна савецка-польскіх перамоў [20, s. 497-498].

У канцы 1980-х гадоў гісторыкі, якія працавалі ў Польшчы, атрымалі магчымасць для свабоднай даследніцкай працы. Польская гістарыяграфія ў новых умовах засталася вернаю тэзісу аб адмоўным уплыве савецка-германскага супрацоўніцтва на міжнароднае становішча Польшчы, у тым ліку на развіццё польска-савецкіх адносін. Асноўны акцэнт пры гэтым рабіўся на тое, што Германія і Савецкая Расія сумесна паскаралі карозію Версальскай сістэмы, у захаванні якой была зацікаўлена Польшча. Віна за такое разгортванне падзей шэрагам польскіх гісторыкаў ускладалася на Англію, якая, на іх думку, не выступіла рашуча супраць Рапала, бо не хацела абвастраць адносіны з Германіяй і разлічвала адарваць яе ад Савецкай Расіі [21, s. 77]. Пры гэтым, у працах польскіх гісторыкаў атрымала далейшае развіццё думка, што Германія прымала ўсе меры каб не дапусціць паляпшэння польска-савецкіх адносін, а СССР рабіў тое ж самае ў дачыненні да польска-германскіх. П.Ласоўскі пісаў на гэты конт: “Немцы былі зацікаўлены, каб савецка-польскія адносіны складваліся як мага горш... Трэба адзначыць, што савецкі бок думаў гэтак жа аб польска-германскіх адносінах” [22, s. 220]. Паколькі для сучаснай польскай гістарыяграфіі з'яўляецца відавочнай пагроза для Польшчы ў выніку германа-савецкага супрацоўніцтва, яна робіць лагічны вывад, што галоўнай мэтай польскай знешняй палітыкі ў час Рапала было змяншэнне небяспекі з боку Германіі і Савецкай Расіі. Гэтая небяспека вынікала з таго, што дадзеныя краіны, якія цесна супрацоўнічалі паміж сабою, хутка аднаўлялі сваю эканамічную і ваенную магутнасць. Гэта, як лічаць польскія гісторыкі, у той час прадстаўляла пагрозу для ўсіх краін рэгіёну, але перш за ўсё для Польшчы з-за яе геаграфічнага становішча [23, s. 53-54].

Усё ж не ўсе польскія гісторыкі адназначна адмоўна ацэньваюць уплыў рапальскай палітыкі на знешнепалітычнае становішча Польшчы. Напрыклад, Е.Красускі лічыць, што з яго заключэннем, а затым і з заключэннем Берлінскага дагавора аб нейтралітэце Англія перастала разглядаць Германію як важнейшы бастыён антыкамунізму. У сілу гэтага яна вымушана была больш лічыцца з Польшчай як з сілаю, якая прыкрывае Еўропу ад бальшавіцкай пагрозы [16, s. 420]. Некаторыя гісторыкі, якія працавалі ў ПНР, адзначалі, што ў выніку заключэння Рапальскага дагавора з'явіліся пэўныя перадумовы для паляпшэння адносін Польшчы з Германіяй і Савецкай Расіяй. Яны звязваюць гэта з тым, што суседзі Польшчы, якія наладжвалі цеснае супрацоўніцтва, былі зацікаўлены ў выкарыстанні праходзячых праз яе тэрыторыю транзітных шляхоў, а для гэтага трэба было мець добрыя адносіны з Польшчай [11, s. 321].

Г. Булхак адзначае, што Рапала істотна паўплывала на абарончую палітыку Польшчы і яе ўзаемаадносіны з саюзнікамі. Польскія правячыя колы прыйшлі да высновы, што канфлікт з адным з вялікіх суседзяў непазбежна прывядзе да ўмяшання другога, да вайны на два франты. У сувязі з гэтым яны сталі імкнуцца да аб'яднання польска-французскага і польска-румынскага саюзаў у адзіную кааліцыю, якая магла б супрацьстаяць саюзу Германіі і Савецкай Расіі [24, s. 108-109].

Многія польскія гісторыкі, якія раней прытрымліваліся марксісцкай метадалогіі, у канцы 80-х гадоў XX ст. перайшлі на іншыя метадалагічныя пазіцыі. Гэта знайшло адлюстраванне і ў тых ацэнках, якія яны цяпер выказваюць адносна ўплыву савецка-германскага супрацоўніцтва, Рапальскага дагавора на міжнароднае становішча Польшчы. Так, Е.Куманецкі цяпер адзначае, што істотныя праблемы ў польска-савецкіх адносінах вынікалі з самога факту заключэння Рапальскага дагавора, бо ў ім польскія палітыкі бачылі вострую накіраванасць супраць Польшчы. Аўтар лічыць, што турбота польскага грамадства адносна савецка-германскага супрацоўніцтва не была беспадстаўнай. Пры гэтым ён указвае на яўна агрэсіўную пазіцыю ў дачыненні да Польшчы шэрагу як германскіх (Вірт, фон Сект), так і савецкіх (Л.Троцкі) дзяржаўных дзеячаў [25, s. 145-149]. Польскія гісторыкі ўказваюць і на пэўныя адрозненні пры вызначэнні пазіцый СССР і Германіі ў дачыненні да Польшчы. Некаторыя даследчыкі адзначаюць, што Савецкая Расія не выступала афіцыйна з рэвізіянісцкімі патрабаваннямі адносна польскіх граніц. Тым не менш, па іх меркаванню, пагроза для Польшчы зыходзіла і з усходу [26, s. 84]. Даказваючы гэты тэзіс, польскія гісторыкі спасылаюцца, у прыватнасці, на ход савецка-германскіх палітычных перамоў у канцы 1924 г., у час якіх савецкая дыпламатыя не адвергла германскую прапанову "аб вяртанні Польшчы да яе этнічных граніц" [25, s. 149-150]. У цэлым, польскія гісторыкі пасля падзення ў краіне камунізму прыйшлі да агульнай пазіцыі, што Рапальскі дагавор стаў асноўнай прычынай крызісу ў савецка-польскіх адносінах на працягу значнага часу [27, s. 273].

Вялікую цікавасць у польскіх гісторыкаў у розны час выклікала пытанне германа-савецкага ваеннага супрацоўніцтва ў 1920-я гады. У ПНР гэтая тэма фактычна знаходзілася пад забаронай. Толькі асобныя гісторыкі закраналі яе ў сваіх працах. Праўда, пры гэтым яны не сцвярджалі, што такое супрацоўніцтва мела месца, а толькі ўказвалі, што так лічылі польскія ваенныя і ўрад [28, s. 71-73]. У 90-я гады XX ст. праблема германа-савецкага ваеннага супрацоўніцтва стала прадметам грунтоўнага даследавання. Як адзначаюць сучасныя польскія гісторыкі, палікам было вядома пра факты такога супрацоўніцтва яшчэ да падпісання Рапальскага дагавора, з 1920 г. Дыскусійным застаецца пытанне аб наяўнасці ваеннага пагаднення паміж Германіяй і Савецкай Расіяй. М.Лечык сцвярджае, што 3 красавіка 1922 г. гэтыя дзве краіны падпісалі дагавор, які развіваў палажэнні ваеннай канвенцыі, падпісанай імі яшчэ 25 сакавіка 1921 г. Ён прыводзіць тэкст гэтага дагавора са спасылкай на Дзяржаўны архіў у Патсдаме [23, s. 60-62]. Аднак пункт гледжання аб існаванні саюзнага дагавора паміж СССР і Германіяй не з'яўляецца агульнапрызнаным у польскай сучаснай гістарыяграфіі.

Фундаментальнай абагульняючай працай па польскай дыпламатычнай гісторыі, у тым ліку і міжваеннага часу, стала шматтомная "Гісторыя польскай дыпламатыі" [29]. У ёй знайшлі адлюстраванне найноўшыя даследаванні польскіх гісторыкаў па гісторыі міжнародных адносін. У аснове іх канцэпцыі ляжыць тэзіс, згодна з якім стратэгічнай мэтай як савецкай, так і германскай палітыкі ў дачыненні да міжваеннай Польшчы была рэвізія польскіх граніц.

Гаворачы пра сучасны стан польскай гістарыяграфіі ў цэлым, трэба адзначыць, што для многіх польскіх гісторыкаў характэрна празмерная эмацыянальнасць у ацэнках міжнароднага становішча Польшчы. Не ўсе з іх праяўляюць дастатковую аб'ектыўнасць пры ацэнцы знешнепалітычных інтарэсаў і крокаў Польшчы, СССР, Германіі ў 20-я гады ХХ ст.

Abstract. On the basis of Polish sources the author studies the influence of the Soviet-Germany cooperation on the international situation of Poland in 1920s.

Літаратура

1. Skrzynski Al. Polska a pokoj. – Warszawa, 1923.
2. Sikorski Wl. Polska i Francja. – Lwow, 1931.
3. Grzymala-Grabowiecki J. Polityka zagraniczna Polska w roku 1924. – Warschawa, 1925.
4. Mackiewicz S. Historia Polski od 11 listopada 1918 r. do 17 wrzesnia 1939 r. – Warszawa, 1990.
5. Лазько Р.Р. Перад патапам: Еўрапейская палітыка Польшчы (1932-1939). – Мн, 2000.
6. Kutrzeba St. Nasza polityka zagraniczna. – Krakow, 1923.
7. Ганецкий Я. Советско-германский торговый договор. – М., 1926.
8. Pobor-Malinowski W. Najnowsza historia polityczna Polski. – London, 1956.
9. Wieczrkiewicz P. Polityka zagraniczna II Rzeczypospolitej na tle sytuacji europejskiej w latach 1918 – 1939 // Z dziejow drugiej Rzeczypospolitej. – Warszawa, 1986. – S.71-96.
10. Дашкевич В. Польско-советские отношения. 1921 – 1932. //Очерки истории советско-польских отношений (1917 – 1977). – М., 1979.
11. Mikulicz S. Od Genui do Rapallo. – Warszawa, 1966.
12. Jurkewicz J. Niktore problemy stosunkow polsko-radzieckich w okresie miedzywojennym. 1918-1939 // Z dziejow stosnkow polsko-radzieckich. Studia i materialy. – Warszawa, 1966. – T. 2. – S. 18-33.
13. Kumaniecki J. Wobec układu w Rapala // Z dziejow stosnkow polsko-radzieckich. Studia i materialy. – Warszawa, 1966. – T.2. – S. 253-265.
14. Kaminski M., Zaharias M. Polityka zagraniczna II Rzeczypospolitej. 1918 – 1939. – Warszawa, 1987.
15. Mikulicz S. Polityczne manewry polskiej dyplomacji przed konferencja w Genui. 1922 // Studia z najnowszych dziejow powszechnych. – Warszawa, 1963.
16. Krasucki J. Polska i Niemcy: Dzieje wzajemnych stosunkow politycznych (do 1932 r.). – Warszawa, 1989.
17. Zarnowski J. Sasiedzi wielcy i mali // Przyjaznie i antagonizmy. Stosunki polski z panstwami sasiednimi w latach 1918 – 1939. – Wroclaw – Warszawa – Krakow – Gdansk. – 1977.
18. Korczyk H. Polska dyplomacja wobec traktatu berlinskiego z 1926 r. w swiatle dokumentow // Przegląd historyczny. – 1983. – № 2. – S. 302-330.
19. Lopatniuk S. Polska-radzieckie rokowania w sprawie zawarcia paktu o niagresji // Z dziejow stosnkow polsko-radzieckich. Studia i materialy. – Warszawa, 1965. – T.1. – S. 67-88.
20. Wroniak Zd. Uchwaly Lokarnskie a problem radziecko-niemiecki w polskiej polityce zagranicznej // Polska. Niemcy. Europa. – Poznan, 1977.
21. Balcerak W. Miejsce i rola Polski w systemie wersalskiej // Rola i miejsce Polski w Europie 1914 – 1957. – Warszawa, 1994.
22. Lossowski P. Polska w Europie i swiecie 1918-1939. Szkise z dziejow polityki zagranicznej i polozenia miedzynarodowego II Rzeczypospolitej. – Warszawa, 1990.
23. Leczyk M. Wojskowe aspekty polskiej polityki wschodniej w latach 1922-1925 // Dzieje najnowsze. – 1993. – # 2. – R.XXV. – S. 53-75.
24. Bulnak H. Konferencja wojskowa polsko-rumynsko-francuska w Warszawie (7-8. IV.1924) // Studia z dziejow ZSRR i Europy Srodkowej. – 1989. – T.25. – S. 107-122.

25. Kumaniecki J. Polski aspekt stosunkow radziecko-niemieckich w 1922 r. // Przegląd historyczny. T.LXXXI, zeszyt 1-2. – Warszawa, 1990. – S. 139-150.
26. Garlicki A. Utrzymanie pokoju i status quo – zasada polityki II Rzeczypospolitej // Rola i miejsce Polski w Europie 1914 – 1957. – Warszawa, 1994.
27. Kochanowski J. Miedzy dyplomacja a wywiadem. Dzialalnosc Romualda Walikowskiego i Ignacego Boernego jako attaches wojskowych w Moskwie (1921-1924) // Przegląd historyczny. T.LXXXI, zeszyt 1-2. – Warszawa, 1990. – S. 267-278.
28. Staweski P. Polityka wojskowa Polski. 1921 – 1926. – Warszawa, 1981.
29. Historia dyplomacji polskiej. T.IV. 1918-1939. – Warszawa, 1993.

Гомельский государственный
университет им. Ф. Скорины

Поступило 23.11.05

РЕПОЗИТОРИЙ ГГУ имени Ф. СКОРИНЫ